

Cuprins

11	Partea a III-a DIN 1790 PÂNĂ ÎN 1870
13	Capitolul 1 INTRODUCERE ȘI PLAN
13	1. VEDERE DE ANSAMBLU
14	2. PARAFERNA
17	3. PLANUL ACESTEI PĂRȚI
18	4. DESPRE SISTEMUL MARXIST
29	Capitolul 2 MEDIUL SOCIO-POLITIC
32	1. DEZVOLTAREA ECONOMICĂ
33	2. LIBERUL-SCHIMB ȘI RELAȚIILE INTERNAȚIONALE
36	3. POLITICĂ INTERNĂ ȘI <i>SOZIALPOLITIK</i>
40	4. CONCEPȚIILE FINANCIARE GLADSTONIENE
43	5. AURUL
45	Capitolul 3 PEISAJUL INTELECTUAL
45	1. <i>ZEITGEIST</i> -UL EPOCII ȘI FILOSOFIA SA
45	(a) <i>Utilitarismul</i>
50	(b) <i>Filosofia germană</i>
54	(c) <i>Pozitivismul comtian</i>
58	2. ROMANTISM ȘI ISTORIOGRAFIE
58	(a) <i>Romantismul</i>
65	(b) <i>Istoriografia</i>
68	3. SOCIOLOGIA ȘI ȘTIINȚA POLITICĂ: TEORIA AMBIENTALISTĂ
69	(a) <i>Teoria iusnaturalistă a statului și politicii</i>
73	(b) <i>Sociologia istorică a statului și politicii</i>
75	(c) <i>Ambientalismul</i>
77	4. EVOLUȚIONISMUL

78	(a) <i>Evoluționismul filosofic</i>
80	(b) <i>Evoluționismul marxist</i>
84	(c) <i>Evoluționismul istoricilor</i>
85	(d) <i>Evoluționismul intelectualist</i> <i>al lui Condorcet și al lui Comte</i>
86	(e) <i>Evoluționismul darwinian</i>
89	5. PSIHLOGIE ȘI LOGICĂ
89	[(a) <i>Psihologia asociaționistă și evoluționistă</i>]
91	[(b) <i>Logica, epistemologia și domeniile adiacente</i>]
92	[(c) <i>Logica lui J.S. Mill</i>]
97	6. SOCIALISMUL PRE-MARXIST
98	[(a) <i>Socialismul asociaționist</i>]
101	[(b) <i>Anarhismul</i>]
105	[(c) <i>Socialismul saint-simonian</i>]

Capitolul 4

109 TRECEREA ÎN REVISTĂ A TRUPELOR

109	1. OAMENI CARE ȘI-AU DEPĂȘIT EPOCA
117	2. RICARDIENII
129	3. MALTHUS, SENIOR ȘI ALȚI CÂȚIVA CONCURRENTI
130	(a) <i>Malthus</i>
133	(b) <i>Arhiepiscopul Whately și profesorul Senior</i>
136	(c) <i>Alți câțiva concurenți</i>
141	4. FRANȚA
153	5. GERMANIA
164	6. ITALIA
168	7. STATELE UNITE ALE AMERICII
174	8. STUDIUL EMPIRIC
174	[(a) <i>Istoria prețurilor, de Thomas Tooke</i>]
176	[(b) <i>Culegerea și interpretarea materialelor statistice</i>]
180	[(c) <i>Evoluția metodelor statistice</i>]

Capitolul 5

183 ECONOMIA GENERALĂ. SECȚIUNE TRANSVERSALĂ

183	1. J.S. MILL ȘI PRINCIPIILE SALE. FAWCETT ȘI CAIRNES
191	2. SCOP ȘI METODĂ: CE CREDEAU ECONOMIȘTII CĂ FAC

192	(a) <i>Definițiile științei</i>
194	(b) <i>Metodologia</i>
198	(c) <i>Știința și arta</i>
199	3. CE OBȚINEAU CU ADEVĂRAT CITITORII LUI MILL
202	4. CADRUL INSTITUȚIONAL AL PROCESULUI ECONOMIC
202	(a) <i>Instituțiile societății capitaliste</i>
207	(b) <i>Starea economiei „clasice“</i>
209	(c) <i>Națiunea și clasele</i>
214	5. SCHEMA „CLASICĂ“ A PROCESULUI ECONOMIC
215	(a) <i>Actorii</i>
217	(b) <i>Agenții</i>
223	(c) <i>Modelul</i>
233	6. CONCEPȚIA „CLASICĂ“ A DEZVOLTĂRII ECONOMICE
Capitolul 6	
239	[ECONOMIA GENERALĂ. TEORIA PURĂ]
239	[1. AXIOMATICA. CELE PATRU POSTULATE ALE LUI SENIOR]
240	[(a) <i>Primul postulat</i>]
242	[(b) <i>Al doilea postulat: principiul populației</i>]
249	[(c) <i>Cel de-al patrulea postulat: randamentele descrescânde</i>]
254	2. VALOAREA
256	(a) <i>Ricardo și Marx</i>
266	(b) <i>Oponenții teoriei valorii bazate pe cantitatea de muncă</i>
271	(c) <i>Calea de mijloc a lui J.S. Mill</i>
273	3. TEORIA VALORILOR INTERNAȚIONALE
285	4. LEGEA DEBUȘEEELOR A LUI SAY
296	5. CAPITALUL
296	(a) <i>Dispute terminologice în legătură cu bogăția și venitul</i>
303	(b) <i>Structura capitalului fizic</i>
310	(c) <i>Contribuțiile lui Senior</i>
313	(d) <i>Aserțiunile fundamentale ale lui J.S. Mill despre capital</i>
319	6. REMUNERAREA FACTORILOR
319	(a) <i>Profiturile</i>
322	(b) <i>Marx: teoria dobânzii fondată pe exploatare</i>
326	(c) <i>Marx, West și Ricardo despre scăderea ratei profitului</i>
330	(d) <i>Teoriile dobânzii bazate pe productivitate</i>

- 334 (e) *Teoria dobânzii bazate pe abstenență*
339 (f) *Doctrina fondului de salarii,*
precursoarea analizei agregate moderne
349 (g) *Renta*
357 (h) *Remunerarea factorilor și progresul tehnic*

Capitolul 7

367 MONEDA, CREDITUL ȘI CICLURILE

367 1. PROBLEMELE ANGLIEI

370 (a) *Inflația în timpuri de război, 1793–1815*

372 (b) *Problema etalonului*

374 (c) *Reforma bancară*

379 2. CHESTIUNI FUNDAMENTALE

387 3. PRIVIRE DE ANSAMBLU

ASUPRA DISCUȚIILOR LEGATE DE INFLAȚIE
ȘI DE REINSTAURAREA ETALONULUI-AUR

400 4. TEORIA CREDITULUI

402 (a) *Creditul, prețurile, dobânda și economisirea forțată*

409 (b) *Câștiguri ale controverselor legate de Peel Act (1844)*

417 5. CURSURILE DE SCHIMB

ȘI MIȘCĂRILE INTERNAȚIONALE DE AUR

424 6. CICLUL ECONOMIC

439 LISTA CĂRȚILOR FRECVENT CITATE (alături de edițiile utilizate)

Capitolul 1

Introducere și plan

1. VEDERE DE ANSAMBLU

Această parte vizează istoria analizei economice cuprinsă între anii 1790 și sfârșitul anilor 1860 sau începutul anilor 1870. În ceea ce privește primele două decade ce au urmat publicării *Avuției națiunilor*, există puține lucruri de spus *din perspectiva efortului analitic*, deoarece cea mai mare parte a acestor lucruri se regăsesc în Partea a II-a. Nu văd niciun motiv pentru a insista asupra unui an anume, însă, dacă ți-neți morțiș, am putea începe o nouă perioadă de activitate analitică referindu-ne la prima ediție a *Eseului asupra populației* (1798) al lui Malthus. Publicarea primului volum din *Capitalul* lui Marx (1867), a cărților fundamentale ale lui Jevons (*Theory*, 1871) și Menger (*Grundsätze*, 1871), precum și fondarea Verein für Sozialpolitik (1872) reprezintă evenimente ce marchează clar începutul unei alte perioade.

După cum bine știm, periodizarea este un rău necesar. Există, înainte de toate, o obiecție de principiu care se aplică independent de modul particular în care scriitorii periodizează: evoluțiile istorice sunt întotdeauna continue, ele neputând fi „tăiate“ în bucăți în mod just și fără pierderi. Refuzând să datăm perioadele prin ani concreți, nu rezolvăm problema, ci doar atenuăm consecințele inabilității noastre de a o rezolva. În al doilea rând, modul nostru particular de a periodiza, dictat de atenția noastră primordială acordată istoriei analizei economice, îi va dezamăgi în mod inevitabil pe cei interesați de alte lucruri. În al treilea rând, inclusiv din perspectiva pasionaților de istoria analizei, există obiecții întemeiate ce pot fi aduse unei metode care îl plasează pe Adam Smith spre sfârșitul unei epoci, în loc de începutul uneia noi, despre care se poate spune că este dominată de concepțiile sale. Recunoașterea tuturor acestor lucruri va fi demonstrată în multe feluri, spre exemplu, prin faptul că nu vom

analiza în această Parte concepțiile tuturor autorilor care aparțin efectiv acestei perioade – în primul rând, Cournot –, dar vom include autori care, din punct de vedere cronologic, nu fac parte din ea; spre exemplu, Cairnes. Totuși, periodizarea noastră evidențiază un adevăr esențial, pe care cititorul îl va judeca. Însă am putea menționa două aspecte care tind să justifice modul nostru de a proceda. În primul rând, mulți istorici dinaintea noastră au sesizat că această perioadă reprezintă o unitate reală. Această senzație a fost exprimată printr-o denumire distinctă, mai precis, „perioada clasică“ a științei economice, într-un sens foarte diferit de cel în care acest termen este folosit în prezenta lucrare.¹ Această perioadă a continuat să fie etichetată astfel până când cuvântul „clasic“ a încetat să mai aibă o conotație elogioasă și a început să desemneze ceva perimat; lordul Keynes l-a folosit pentru a desemna concepțiile lui Alfred Marshall și ale discipolilor săi imediați (sau, pur și simplu, economia pre-keynesiană). În al doilea rând, mai important, perioada cuprinsă între anii 1790 și sfârșitul anilor 1860 corespunde criteriilor noastre privind periodizarea: în primul rând, au existat concepții proaspete, care au luptat cu succes cu cele vechi; apoi, lucrurile s-au limpezit și a apărut o situație clasică tipică, sintetizată într-o contribuție clasică tipică – din nou, în sensul în care noi înțelegem acest termen – a lui J.S. Mill. Acest autor nu a făcut decât să sublinieze acest aspect prin atitudinea sa de a vorbi de pe terenul adevărului cucerit și de a crede cu naivitate în perenitatea acestui adevăr. Apoi a venit stagnarea – o stare resimțită în mod universal ca fiind una a maturității științei, dacă nu una a decadentei, o stare în care „cei care știau“ au ajuns, în mare măsură, la un acord, o stare în care, ținând cont de faptul că „lucrurile importante fuseseră spuse“, multă lume credea că, trecând peste niște aspecte minore, singurele lucruri ce rămăseseră de făcut erau elaborarea și aplicarea concepțiilor fundamentale deja existente.

2. PARAFERNA

Există ceva asemănător cu invidia care vine să ne înghețe zâmbetul cu care suntem gata să salutăm numeroasele concepții din scrierile acestei perioade, scrieri ce respiră o imensă mulțumire de sine. Economistii, sau cei mai mulți dintre ei, erau cât se poate de mulțumiți de rezultatele muncii lor, așa cum avea să se întâmple, ulterior, în anii 1930. Ne vom strădui să înțelegem acea stare de automulțumire în care ei credeau că

1. Permiteți-mi să reamintesc faptul că, ori de câte ori folosesc termenul în această carte, folosesc ghilimelele cu scopul de a preveni confuziile. Există trei sensuri care trebuie avute în vedere: sensul vechi, în care „clasic“ denotă literatura economică a perioadei în discuție plus Adam Smith; sensul dat cuvântului de lordul Keynes și cel în care eu însumi îl folosesc. [J.A.S. a încercat să trateze acest subiect pe larg în Partea I, neterminată. A se consulta, de asemenea, Partea a IV-a, primul capitol.]

au găsit o casă solidă, care, la drept vorbind, nu era decât o cabană subredă²: încă subevaluăm realizările gânditorilor dinaintea lui Adam Smith, încă supraevaluăm contribuțiile „clasicilor“.

Condițiile în care s-au dezvoltat aceste concepții pot fi caracterizate, pe scurt, în modul următor. Nu ezit să spun că știința economică profesionalistă a fost consolidată definitiv în acea perioadă. Cu siguranță, nu aş putea spune că ea a devenit obiectul unei profesii complet distincte, deoarece studierea fenomenelor economice nu făcea obiectul special al unei munci cu normă întregă; foarte puțini oameni erau economiști și atât: mulți erau afaceriști, funcționari publici, ziariști, iar profesorii de economie, în multe cazuri, dacă nu cumva în majoritate, predau, de asemenea, discipline oarecum asemănătoare, uneori complet diferite. Totuși, avem motive să vorbim despre un proces rapid de profesionalizare, care a continuat în acea perioadă: în primul rând, economia își fixase un domeniu de cercetare definit; ea a devenit o specialitate clară; folosea metode particulare; rezultatele ei deveneau concrete; în plus, economiștii își recunoșteau reciproc statutul și contribuțiile și erau recunoscuți într-o măsură mai mare de publicul larg. Apăreau cluburi și asociații menite să încurajeze dezbaterile asupra subiectelor specifice, se publicau jurnale noi, dicționare și materiale bibliografice – care, totuși, nu însemnau nimic altceva decât continuarea unor practici deja existente.³ Studiul istoriei gândirii economice a luat un avânt considerabil;⁴ existau, evident, nenumărate manuale, la care vom face referire la momentul potrivit.

2. A se consulta, mai concret, des ridiculizatul pasaj din *Principiile* lui Mill despre teoria valorii, cartea a treia, capitolul 1, secțiunea 2.

3. Dintre aceste asociații sau cluburi, cel mai important era Political Economy Club of London (1821); dintre jurnale, *Journal des économistes* (1842); dintre dicționare, *Dictionnaire de l'économie politique* (Coquelin et Guillaumin, 1853–1854). Este interesant să notăm că, în Anglia, niciun jurnal de economie cu caracter științific nu a apărut până în anul 1890. Totuși, în parte, acest lucru era consecința existenței unor reviste excelente, precum *Edinburgh Review*, *Quarterly Review*, *Westminster Review*, care acceptau doar materiale strict profesionale – ceea ce constituie un mare compliment pentru publicul cititor. Dincolo de faptul că am utilizat un număr foarte limitat de articole pe care le-am găsit citate în literatura „profesionistă“, nu am examinat conținuturile acelor periodice – o lacună serioasă a demersului meu. Am folosit *Dictionnaire*, însă sumar.

4. În mod natural, referințele istorice la aspectele particulare de doctrină coboară într-un trecut foarte îndepărtat. În secolul al XVIII-lea au apărut, de asemenea, câteva bibliografii, însă, din câte știu, niciun tratat despre gândirea economică, cu excepția câtorva lucrări despre școala fiziocrată, scrise de Dupont de Nemours și alții. Însă, la începutul secolului al XIX-lea, a crescut interesul pentru istoria doctrinării. Schițele lui McCulloch (1824–1825) și J.B. Say (1829; în volumul al șaselea al *Cours complet*) sunt singurele publicații de acest tip care merită menționate aici în legătură cu epoca de până în 1837, atunci când a apărut prima ediție a lucrării lui J.A. Blanqui, *Histoire de l'économie politique... (cu o bibliographie raisonnée)*. Până în anul 1870, au fost publicate altele, unele dintre ele vizând doar anumite țări. În 1858, acest tip de literatură era suficient de dezvoltat încât să-l determine pe Robert von Mohl (1799–1875) să insereze, în al treilea volum al lucrării *Geschichte und Literatur der Staatswissenschaften* (1855–1858), un capitol referitor la „Scrieri despre istoria economiei politice“. Voi menționa doar: (1) McCulloch, *Literature of Political Economy* (1845); (2) prefața lui Ferrara la *Biblioteca*

Cercetările erau finanțate, în mare măsură, din resurse proprii: spre exemplu, efortul analitic al lui Tooke a fost posibil deoarece el avea o avere semnificativă; în alte cazuri, desigur, publicarea rezultatelor aducea venituri comerciale capabile să acopere costurile impuse de demersul de cercetare. Totuși, activitățile de predare erau complet inadecvate. Inclusiv în țările în care existaseră cursuri regulate de economie, precum Germania, Italia, Spania și Scoția, intenția era aceea de a oferi mai curând materii complementare de studiu – spre exemplu, drept sau filosofie – decât o disciplină clară, independentă, menită să ofere exclusiv cunoștințe de economie. În Statele Unite, la Universitatea Columbia, a fost creată o catedră de filosofie morală și politică economică (1818); la South Carolina College, un profesor de chimie a început să predea economie în 1824. În diferite moduri, totuși, această disciplină era predată de oameni cu diverse calificări, în diverse locuri. În Anglia, existau foarte puține catedre de profil înainte de această perioadă. Cea de la Oxford a fost creată în 1825 (primul titular a fost Senior), cea de la University College, Londra, în 1828 (primul titular a fost McCulloch), cea de la Dublin, în 1832 (primul titular a fost Longfield); exista o catedră de istorie, comerț și finanțe la East India College din Haileybury, unde a început să predea Malthus (1805).⁵ Însă condițiile oferite arată că fondatorii și administratorii acestor instituții nu doreau ca profesorii să rămână pentru mult timp acolo, cu atât mai puțin ca respectivele locuri de muncă să fie ocupate pe viață. În Anglia, apare National Association for the Promotion of Social Science

dell' Economista (între anii 1850 și 1860, Francesco Ferrara a editat două serii de traduceri în italiană pe care le-a prefăcut cu analize elaborate și care reprezintă setul său de contribuții teoretice, constituind, de fapt, o istorie a științei economice; cele mai multe dintre ele au fost publicate separat în perioada 1889–1890); (3) Roscher (cea mai mare parte a operei lui W. Roscher era în domeniul istoriei doctrinare. În această perioadă, el a scris: *Zur Geschichte der englischen Volkswirtschaftslehre im sechzehnten und siebzehnten Jahrhundert*, 1851–1852; *Über die Ein- und Durchführung des Adam Smith'schen Systems in Deutschland*, 1867; Roscher era un adept entuziast al concepțiilor lui Oresme [a se consulta Partea a II-a, capitolul al doilea], pe care și le-a expus în *Ein grosser Nationalökonom des vierzehnten Jahrhunderts*, 1863; trebuie să adăugăm *Geschichte der Nationalökonomie in Deutschland*, 1874, rodul unei munci asidue); (4) Manuel Colmeiro, *Historia de la economía política en España* (1863), lucrare care aparține strict acestei liste, dar care, alături de *Biblioteca* (1880), reprezintă cel mai bun mod de a începe un studiu referitor la concepțiile economice provenite din Spania. Recunosc utilitatea excelentului studiu întocmit de dr. E. Schams, *Die Anfänge lehrgeschichtlicher Betrachtungsweise in der Nationalökonomie*, *Zeitschrift für Nationalökonomie* (septembrie 1931), precum și lucrarea, scrisă împreună cu profesorul O. Morgenstern, *Eine Bibliographie der allgemeinen Lehrgeschichten der Nationalökonomie* (martie 1933), care, totuși, exclude articole și, de asemenea, orice lucrare referitoare la istoria gândirii economice ce nu are, în primul rând, un caracter istoric. Dr. Schams consideră că începutul epocii „științifice” a istoriografiei doctrinare aparține lucrării scrise de E.K. Dühring (a se consulta, mai jos, capitolul al patrulea), *Kritische Geschichte der Nationalökonomie und des Sozialismus* (1871). 5. În Franța, ceva similar s-a întâmplat, temporar, în anii 1790 și, apoi, după Războaiele Napoleoniene, însă doar în Paris (a se consulta, mai jos, capitolul al patrulea, subcapitolul al patrulea).

(1857), cu scopul de a înlătura această stare de fapt, însă ea a avut nevoie de decenii întregi pentru a-și atinge, măcar parțial, scopurile.

Acest fapt trebuie avut în vedere atunci când evaluăm realizările respectivei epoci și, mai ales, contribuțiile individuale. Cu o altă ocazie, am spus că resursele materiale nu reprezintă elementul capital, însă acum mă văd nevoit să susțin că, totuși, ele contează într-o anumită măsură. În acele circumstanțe, oameni foarte inteligenți și cu un orizont cultural foarte larg s-au preocupat în mică măsură de domeniul economic, dar capacitățile și abilitățile lor nu i-au împiedicat să devină niște economiști cât de cât semnificativi – acesta este motivul pentru care, în știința economică și în acea perioadă, evaluarea rezultatelor unui autor nu poate implica o judecată în legătură cu autorul însuși.⁶

Dacă excludem câteva figuri importante din alte țări, ne putem da seama cu ușurință că Anglia se situează pe primul loc în ceea ce privește rezultatele acelei perioade. De fapt, acea perioadă poate fi numită „epoca engleză a științei economice”. Prestigiul fără pereche al economiștilor englezi provenea doar în parte din gloria proiectată în mod irațional asupra lor de către succesul economic al țării lor. În principiu, prestigiul avea ca sursă calitatea efortului lor, care nu se limita la un număr mic de maestri, ci includea un număr mare de scriitori capabili, care nu se aflau în lumina reflectoarelor, dar ale căror eforturi combinate au condus la rezultate remarcabile.

3. PLANUL ACESTEI PĂRȚI

O să modificăm metoda de prezentare. În Partea a II-a, am fost nevoiți să luăm în discuție o perioadă foarte îndelungată; în plus, ne-am confruntat cu dificultatea că nu exista niciun sistem general acceptat de descris. Strict vorbind, nu a existat un astfel de sistem în perioada acoperită de Partea a III-a. Însă a existat ceva oarecum similar. Cu alte cuvinte, cei mai mulți dintre cei care, după cum am spus, se recunoșteau mutual ca fiind economiști cădeau de acord asupra elementelor fundamentale ale unei teme, asupra metodei și rezultatelor, ceea ce le permitea să-și sistematizeze contribuțiile, deși aveau opinii divergente – individual sau în grup – practic în legătură cu orice problemă individuală din interiorul cadrului de elemente fundamentale. De fapt, au existat mai multe elemente comune și, de-a lungul deceniilor, un grad mai ridicat de continuitate decât sunt dispuși cercetătorii individuali să admită. Atunci, la fel ca

6. Dacă va arunca o privire pe o biografie precum cea a lui Pellegrino Rossi, cititorul va realiza imediat forța acestei remarci. Însă, inclusiv într-un caz precum cel al lui J.S. Mill, este evident că multe dintre lucrurile care nu ne mulțumesc din *Principiile* sale pot fi explicate prin faptul că această lucrare a fost scrisă în mare măsură într-un birou în care mintea lui Mill era deranjată de îndatoririle cotidiene.

acum, cei mai mulți economiști erau capabili să sesizeze și să evedențieze mai curând divergențele decât convergențele, deși existau excepții notabile din această perspectivă, cea mai importantă fiind J.S. Mill. Este adevărat că existau suficienți disidenți *toto coelo*, oameni care condamnau cvasi-sistemul economiei „clasice“ aflat în plin avânt la acea vreme. Însă cei mai mulți dintre aceștia nu trec testul competențelor analitice. Alții au formulat obiecții în termeni non-analitici, adică bazându-se mai ales pe considerente de ordin politic, moral sau cultural, încât demersurile lor nu sunt în mod necesar relevante pentru noi⁷, chiar dacă avem o minimă prețuire pentru ele.

Plecând de la aceste aspecte, vom fi în stare să facem în această Parte ceea ce n-am făcut în Partea a II-a: după ce vom reaminti trăsăturile esențiale ale scenei politice și intelectuale (capitolele al doilea și al treilea), vom descrie o imagine a *evoluțiilor* analitice cu referire la un profil transversal. Acest profil va fi reprezentat (în capitolul al cincilea) de *Principiile* lui J.S. Mill. Însă, pentru a ne ușura misiunea, vom scuti capitolul al cincilea de unele dintre sarcinile sale, făcând cunoștință, în prealabil, cu cei mai importanți indivizi și cu cele mai importante grupuri (capitolul al patrulea) și rezervând detaliile legate de teoria pură și a banilor, pe cât posibil, pentru două capitole separate (al șaselea și al șaptelea). Capitolul al șaptelea va fi dedicat unor aspecte ce țin de sistemul bancar și ciclurile economice.

4. DESPRE SISTEMUL MARXIST

Planul nostru este simplu și funcționează bine în toate cazurile, mai puțin în unul dintre ele: sistemul marxist. Dificultatea nu constă, cum am putea presupune, în faptul că economia marxistă se află într-o splendidă izolare și că nu se potrivește cu restul concepțiilor de analizat. Dimpotrivă, vom vedea că ea face parte din știința economică generală a acelei epoci, motiv pentru care o vom analiza în această lucrare. Nu-l aveam în minte pe Marx atunci când mă refeream la disidenții *toto coelo* în subcapitolul anterior; el poate și va fi tratat în această lucrare exact ca toți ceilalți economiști.⁸ Dificultatea nu provine din faptul că el era, de asemenea, sociolog, deoarece concepțiile sale din această perspectivă pot fi așezate la locul potrivit,

7. Cititorul va înțelege, evident, că o obiecție morală ar putea constitui un motiv pentru a descoperi obiecțiile factuale sau logice relevante pentru noi.

8. Deoarece acest lucru este foarte important și gata să-i surprindă pe cititori, doresc să afirm înainte de toate că această surpriză provine în totalitate din atmosfera profetică în care Marx și-a prezentat analiza economică și pe care, pentru omul obișnuit și pentru filosof, o face să arate complet diferit decât a altor gânditori. În plus, este adevărat că literatura profesionistă anglo-americană, atât din perioada respectivă, cât și din cea următoare, l-a tratat ca pe un *outsider*. Însă, în această literatură, alți economiști de prim rang au primit un tratament similar.

așa cum se întâmplă cu cele economice. Dificultatea este aceea că, în cazul lui Marx, pierdem din vedere ceva esențial atunci când îi descompunem sistemul în aserțiuni separate și atribuim fiecăreia o nișă anume, așa cum impune maniera noastră de lucru. Într-o anumită măsură, acest lucru se întâmplă cu orice autor: întregul reprezintă întotdeauna mai mult decât suma părților. Însă doar în cazul lui Marx pierderea suferită ca urmare a neglijării acestui aspect⁹ este de o importanță vitală, deoarece viziunea sa de ansamblu, ca ansamblu, se impune în fiecare detaliu și reprezintă chiar sursa interesului intelectual pe care Marx îl stârnește printre cei ce doresc să-i studieze concepțiile, indiferent dacă este vorba de prieteni sau de dușmani. Modul în care îmi propun să fac față acestei dificultăți nu poate fi satisfăcător pentru marxistul ortodox, pentru care Marx reprezintă soarele științelor sociale, după cum nu poate fi pentru vreunul dintre cei care doresc să aibă în față o imagine artistică a nu știu cărui gânditor. Însă această imagine este perfect satisfăcătoare pentru cel care dorește o imagine a evoluției economiei tehnice, pe care această carte dorește s-o prezinte. Recunoaștem, fără putință de tăgadă, misiunea distinctă a marxologiei, însă acest fapt nu ne îngreunează planul. Vom împărți opera lui Marx în bucăți și le vom folosi doar pe acelea care, din rațiuni de spațiu, se dovedesc a fi relevante din perspectiva demersului nostru, în locul în care considerăm de cuviință. Însă vom utiliza restul acestui subcapitol pentru a face un comentariu cu caracter general asupra operei lui Marx.

I. În această lucrare, Marx apare doar în calitate de sociolog și economist. Evident, acest profet creator de credință a însemnat mult mai mult decât atât. Activitatea sa de creator de credință, pe de o parte, și activitatea sa de agitator și de fasonator de politici sociale, pe de altă parte, sunt inextricabil legate de activitatea sa analitică. Lucrurile sunt atât de clare din acest punct de vedere, încât ne putem întreba dacă el a fost un analist veritabil. Răspunsul ar putea fi negativ din două puncte de vedere. Marxistul ortodox, pentru care orice cuvânt al profetului reprezintă un adevăr etern și a cărui nesocotire înseamnă nu doar o eroare, ci și un păcat, va da un răspuns negativ, însă în acest sens particular: sub imperiul concepțiilor hegeliene ale lui Marx, acțiunea și rațiunea, realitatea și gândirea devin identice; la acest nivel, analiza nu poate fi separată de practică; de aceea, dacă vom considera gândirea lui Marx ca fiind analitică, trebuie să adăugăm imediat că ea era analitică în sensul că era diferită în mod esențial de cea obișnuită; prin urmare, munca sa nu este analitică în sens uzual, iar autorul acestei cărți, în mod congenital incapabil să facă dreptate în ceea ce-o privește, trebuie să-și îndepărteze mâinile păcătoase

9. Niciodată nu o vom neglija *complet*. În toate cazurile de mare importanță, economiștii sunt „introduși” cititorului, iar aceste introduceri ne oferă oportunitatea de a arunca o privire peste realizările personale în ansamblu. Însă nu pot intra în detalii, deoarece protagoniștii poveștii noastre sunt teoreme, nu persoane.

de ea. Unii dintre anti-marxiști ar fi de acord cu acest rezultat, deși ei l-ar formula într-un mod diferit, sfătuindu-mă să iau mâna de pe un lucru păcătos: pentru ei, opera lui Marx este o serie de diatribe esențialmente neștiințifice, formulate de un om incapabil din naștere să sesizeze un lucru sau să gândească așa cum se cuvine.

Totuși, răspunsul meu este afirmativ. Fundamentul acestui răspuns afirmativ se află în aserțiunea conform căreia grosul operei lui Marx este analitic în virtutea naturii sale logice, deoarece el constă în formularea de relații dintre faptele sociale. Spre exemplu, afirmația conform căreia guvernul este, în esență, un corp executiv al clasei burgheze ar putea fi complet falsă, însă ea conține un grăunte de analiză din perspectiva demersului nostru, a cărui acceptare sau respingere se supune regulilor ordinare ale procedurii științifice. Ar fi de-a dreptul absurd să descriem *Manifestul comunist*, în care apare această afirmație, drept o publicație cu caracter științific sau să acceptăm respectiva aserțiune ca pe un adevăr științific. La fel de absurd este să negăm faptul că, inclusiv în operele cu caracter profund științific ale lui Marx, analiza sa este distorsionată nu doar de influența scopurilor pragmatice, nu doar de influența judecăților de valoare pasionale, ci și de orbirea ideologică.¹⁰ În sfârșit, ar fi absurd să negăm dificultatea care, în anumite cazuri, apare din imposibilitatea de a curăța analiza sa de elementele ideologice. Însă analiza distorsionată ideologic continuă să fie analiză. Ea ar putea conține elemente de adevăr. În rezumat: nu vom intona *O Altitudo* ori de câte ori numele lui Marx va apărea în paginile următoare, însă nici nu-l vom condamna fără judecată; pur și simplu, îl vom considera un sociolog și un analist economic, ale cărui afirmații (teorii) au aceeași semnificație și aceeași importanță metodologică precum cele ale oricărui alt sociolog și analist economic; nu-i recunoaștem niciun fel de aură mistică.¹¹

10. În legătură cu diferența dintre aceste trei tipuri de distorsiune, a se consulta, mai sus, Partea I.

11. Permiteți-mi să repet: fără a uita diferențele în ceea ce privește definițiile și gradul de abstractizare, fiecare aserțiunea marxistă are sensul pe care l-ar fi avut în penița stiloului lui Ricardo, spre exemplu. Această formulare ține cont de o observație formulată deseori – și, uneori, pe bună dreptate – de către marxiști, mai precis, că adversarii (și chiar susținătorii) lui Marx se pot înșela în ceea ce privește semnificația aserțiunilor sale, deoarece nu iau în calcul: (1) că terminologia marxistă diferă de cea a altor economiști (cuvântul „valoare”, spre exemplu, înseamnă lucruri diferite la Marx și la J.S. Mill); (2) că el judecă, în diferite părți ale operei sale, cu grade foarte diferite de abstractizare. În același timp, formularea noastră respinge o altă pretenție, precizată mai sus, făcută uneori de marxiști și care este implicită în chestiunea referitoare la natura logică a analizei lui Marx, mai precis, teza conform căreia aserțiunile marxiste au, cum s-ar spune, un soi de corp astral care nu se supune regulilor obișnuite ale conduitei științifice. Replica noastră sună cam așa: Marx raționează în legătură cu lumea empirică prin metodele analizei empirice; prin urmare, aserțiunile sale au o semnificație științifică obișnuită sau nu au nicio semnificație – așa cum recunoaște implicit orice marxist care refuză să discute criticile aduse. În legătură cu influența exercitată asupra sa de filosofia hegeliană, a se consulta, mai jos, capitolul al treilea, secțiunea 1b.